

Valikuid ja võimalusi: ülevaade Uku Masingu luuletõlkimisest¹*Aile Tooming***Sissejuhatus**

Luuletaja, teoloogi ja legendaarse õpetlase Uku Masingu (1909–1985) huvide äärmine mitmekülgsus ja avarus tuleb hästi ilmsiks tema kui tõlkija tegevust jälgides. Masingu luuletõlked on eesti kultuuriloos olnud erandlikul kohal, üheks põhjuseks on kindlasti tema vahendatud tõlketekstide unikaalsus nii kultuuriliselt kui ka keeleliselt, teisalt see, et Masingu proosa- ja religioossete tekstide tõlkeid Nõukogude Eestis kuni 1980. aastate alguseni ei avaldatud,² need liikusid käest kätte arvukate käsikirjaliste koopiatena. Avalikus kirjasõnas oligi Masing tuntud luule ja värssnäidendite tõlkijana.

Käesolev ülevaade Masingu luuletõlgetest põhineb kõigil avalikult teadaolevatel tõlgetel – nii trükkis ilmunutel kui ka avalikes arhiivides leiduvatel. Eesmärgiks ei ole tõlkepoetika ega keele analüüs, vaid ülevaade sellest, mida Masing tõlkis, mida ja millal sellest avaldati ning milline on olnud tõlgete avalik retseptsioon. Vaatluse alla tulevad Masingu luuletõlked, mis on tehtud võõrkeeltest eesti keelde, kuigi on teada ka vähemalt üks Masingu tõlge eesti keelest inglise keelde: 1985. aastal ilmunud Kristjan Raua rahvaluuleaineliste reproduktsioonide mapis leidub ka kolmekeelne (eesti-, vene- ja ingliskeelne) rahvaluulelisa (Folksongs 1985), mille kümnekond rahvalauluteksti ja mitmed muistendid on inglise keelde tõlkinud Masing. Ülevaade Masingu tegevusest luule tõlkijana võiks olla jätkuks ja täienduseks varasematele käsitlustele tema tööst tõlkijana. Hea ülevaade Masingu semiidi keeltest tehtud tõlgetest on kirjutanud Kalle Kasemaa (1995). Masingut tõlkijana on käsitlenud ka Peep Audova, kelle 1984. aasta ülevaade Masingu tõlgetest on ilmselt üks esimesi (Audova 2010). Masingu piiblitõlkimise tausta ja põhimõtteid on mitmetes käsitlustes põhjalikult analüüsitud (ennekõike Toomas Paul (1998, 1999: 689–714, 2010), Kristiina Ross (1988, 1989)), seetõttu tuleb siin piiblitõlkest juttu põgusalt. Avaldamata ja vähem tuntud tõlgetest ülevaate saamisel on suureks abiks olnud Anneli Sepa koostatud Masingu bibliograafia (Sepp 2010). Üldteada on Masingu keelteoskus. Ta tõlkis Euroopas kõneldavate germaani ja romaani keelte kõrval ka vanadest kultuurkeeltest: kreeka, ladina, heebrea, akadi, etioopia, aramea, süüria, kopti, pärsia, arabia keelest, samuti veel näiteks sanskriti, tigrée ja sumeri keelest ning indiaani keeltest ja ka mitmetest soome-ugri keeltest³.

1 Artikli valmimist on toetanud ETF-i grant nr 8152 „Tõlkijad kultuurirepertuaari (ümber)kujundajatena”. Tänan Külliki Kuuske tähelepanekute ja soovitude eest.

2 Üheks erandiks oli katkend „Ülemlaulust” (vt Masing 1969b).

3 Näiteks palus Mikk Sarv Masingul 1976. aastal tõlkida handi karupeiede laulu lauldavasse keelde (Sarv 2012).

Idamaade ja Euroopa luule tõlked

Idamaad, eriti vanad kultuurid, köitsid Uku Masingut juba koolipõlves, mil ta tõlkis Tagore proosaluulekogu „Aednik”, mis avaldati 1936. aastal ühises köites hiljem tõlgitud „Gitandžaliga” Nobeli laureaatide sarjas Looduse kirjastusel (Tagore 1936a). „[---] 13-aastasele poisile pole vist veel maailmas saanud osaks see au, et teda trükitakse. 14 aastat hiljem kõlbas see tõlge küll,” kirjutab Masing 1944. aastal Tagorele pühendatud artiklis (Masing 2006: 8). 1936. aastal avaldati mõned Tagore luuletused ka ajakirjas Eesti Noorus (Tagore 1936b). Masingu tõlke allikaks olid Tagore enese tõlkemugandused bengali keelest inglise keelde: oma emakeelsed keeruka värsivormiga ja viisistatud laulud oli Tagore inglise keelde tõlkinud proosaluuletustena, mis osutusid Euroopas ja Ameerikas väga populaarseks. Tagore, kelle loomingut Masing lugese, tõlkis ja kelle mõju oli suur ka Masingu enda loomingule, oli üheks esimeseks suunajaks tema vaimsel kujunemisel (vt Masing 1998: 374, 376). 1936. aasta tõlke eessõnas kirjutab Masing: „[---] maailma paremate sõnastuste hulgas „sõnastamatu” jaoks on hulk R[abindranath] T[agore] omi” (Masing 1936: 15).

Tagore tõlkimist jätkas Masing 1940. aastatel. Kümneni alguses tõlkis ta proosaluulekogu „Puuviljapõim”, mis ilmus Roomas Maarjamaa kirjastusel 1977. aastal (vt Tagore 1977). 1947. aastal valmis Tagore poeetiline mõttekogumik „Hinge sosistused”, mis ei ole küll värsivormis, kuid oma poeetilisuselt luulele lähedane. (Selle avaldas kirjastus Ilmamaa faksiimiletrükkis 2008. aastal (vt Tagore 2008). Väljaanne on iseloomulik näide Masingu kalligraafilises kirjas käsitsi kirjutatud ja köidetud raamatutest, mida ta tavatses kinkida oma lähedastele ja parimatele sõpradele.) Tagore tõlkimisega oli Masing seotud hiljemgi, 1970. aastatel, mil ta redigeeris „Aedniku” ja „Gitandžali” 1930. aastatel tehtud tõlkeid Loomingu Raamatukogu väljaannete jaoks (vt Tagore 1974, 1976).

1930. aastatel paluti Masingul Suure Piibli eestikeelse juubeliväljaande jaoks vanaheebre keelest uuesti tõlkida Vana Testamendi luuleosad (Piibel 1938–1940). Selle töö jätkuks võib pidada ka katkendit „Ülemlaulust”, mis Masingu tõlkes avaldati ajakirja Noorus 1969. aasta avanumbris⁴ (vt Masing 1969b). 1930. aastatel tõlkis Masing veel katkendi akadi eeposest „Gilgameš”, mis ilmus 1939. aastal Evald Saagi artiklis „Madu elurohu omanikuna Vanas Idas ja meil” (Saag 1939); ühe leinalaulu tigree keelt kõnelejate elu tutvustavas artiklis „Kuidas elatakse Tigres. Ebausul pole piire” (Masing 1935: 4) ning araabia keelest islami-eelse beduiiniluule esindaja Aš-Šanfara kassiida⁵, mille ta lootis avaldada 1940. aastal

4 Ajakirja esimese numbrisi sisukorras seda teksti ei ole, aasta koondsisukorras aga on. Teksti juures on tõlkija ja kommenteerija nimi olemas ja ka esile tõstetud: „[---] teaduslikult eksaktses tõlkes ja põhjalike kommentaaridega dr. U. Masingu sulest [---]” (Masing 1969b: 53).

5 Kassiida – araabia monoriimiline luuletusvorm.

Loomingus (tekst ilmus siiski alles pool sajandit hiljem Masingu artiklite kogumikus „Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt”, vt Masing 1993: 367–388.

1940. aastate esimesest poolest on teada Masingu pärsia keelest tõlgitud 'Umar-i-Khadjjāmi rubaiid (Masing 1993: 459–469), mis olid kahtlemata eeskujuks ka Masingu enese „Rubaiide” loomisel 1945. aastal (vt Masing 2004a: 21–35). 1930.–1940. aastail tõlkis Masing jaapani haikusid ja tankasid prantsuse, saksa ja inglise keele vahendusel (vt Haikud 1997, Tankad 1997). Jaapani luuletajaist oli Masingule kõige lähedasem Matsuo Bashō, kelle väljendusrikkust lühikeses haikuvormis ta väga hindas (Masing 1997: 117), Bashō haikusid tõlkis ta ka palju enam kui teiste jaapani luuletajate tekste. Idaliku elutundega on seotud ka Masingu 1947. aastal kirjutatud poeemis „Hurtsik lammutaks enda” teksti sees leiduvad Hawaii, Mangaia ja asteekide laulude tõlked (vt Masing 2003: 165–197), samuti paarikümne Polüneesia laulu tõlked 1930. aastatel Tartu Ülikoolis peetud Polüneesia usundi loengute konspektides (vt Masing 2004b).

1960. aastatel tõlkis Masing koos Linnart Mälliga sanskriti keelest klassikalise india raamjutustuse „Vetâla kakskümmend viis juttu” – värsid Masing, proosateksti Mäll (Vetâla 1969). 1960.–1970. aastail on tõlgitud süüria keelest „Pärlilaul” (vt Pärlilaul 2006) ja kopti keelest „Manilaste laule” (vt Manilaste 2006), mida võib meie kultuuris vähem tuntud gnostilise ja manihheistliku traditsiooni esindajatena tõlkeharuldusteks pidada. 1970. aastail tõlkis Masing sumeri keelest eepilise „Lugalbandalaulu”, mille kaks tõlkeversiooni levisid kuni trükkis avaldamiseni käsikirjaliste paljundustena (vt Annus 2005: 32–47, 302–304).

Kõigi Idamaade tekstide tõlgete puhul on näha Masingu pikemaajalist huvi, mis väljendub ka põhjalikes saatesõnades ning kommentaarides (näiteks Aš-Šanfara, 'Umar-i-Khadjjāmi, Tagore, „Vetâla...”, „Pärlilaulu” ja „Manilaste laulude” tõlgete puhul).

Enamik Euroopa autorite teoste tõlkeid on ilmselt olnud tellimustööd antoloogiatele. Tõenäoliselt 1940. aastate teisel poolel tõlkis Masing paar katkendit Homerose „Iliasest” (vt Eichenholz, Galitski 1951: 7–12). 1957. aastaga on dateeritud Dante „Jumaliku komöödia” tõlkekatkendi käsikiri, mille avaldamiseni aga siiski ei jõutud (Sepp 2010: 33). 1964. aastal ilmunud „Kreeka kirjanduse antoloogias” leiduvad Masingu tõlgitud Aischylose ja Aristophanese värssnäidendid (vt Kaalep, Torpats 1964: 117–139, 294–416), Bakchylidese „Theseus” (sammas, 113–114), Kallimachose hümnid, eeleegid ja epigrammid (sammas, 479–486), Pindarose epiniikion (sammas, 108–112) ja Simonidese koorimeelika fragmendid (sammas, 106–107). 1960.–1970. aastatel jätkas Masing Euroopa luule tõlkimist antoloogiatele: katkend Titus Lucretius Caruse „Asjade loomusest” „Rooma kirjanduse antoloogias” (vt Torpats 1971: 258–269), „Renessansi kirjanduse antoloogias” katkendid itaalia eepostest (Matteo Boiardo „Armunud Orlando”, Ludovico Ariosto „Raevunud Orlando”, Torquato Tasso „Vabastatud Jeruusalemm” – kõik kolm tõlgitud koos Harald Rajametsaga) (vt Altoa 1984: 65–83, 159–171), katkend Giovanni

Battista Guarini värssnäidendist „Ustav karjane” (samas, 145–147) ning Jacopo Sannazaro ekloog (samas, 86–88). Arvatavasti 1960. aastatel on valminud Nooruses ilmunud katkendi „Ossiani poemid. Selma laulud” poeetiline tõlge (vt Masing 1969a).

Leidub ka Euroopa luule näiteid, kus tõlketööd on saatnud eelkõige emotsionaalne ja tunnetuslik huvi, näiteks 1940. aastate algul tõlgitud Louise Labé „Eleegiad ja sonetid”, mille tõlke pühendas Masing oma abikaasale Eha Tuulemaale (vt Labé 2007)⁶. Mõned neist tõlgetest jõudsid hiljem ka „Renessansi kirjanduse antoloogiasse” (vt Altoa 1984: 282–283) ning mõni aasta varem, 1981. aastal, Jaan Toominga lavastuses ja Liis Benderi esituses lavastusse „Eleegiad ja sonetid” Vanemuise teatris (Sepp 2010: 29). Noores eas oli Masing vaimustunud ka ekspressionismist ning tõlkis saksa ja austria ekspressionistide luulet (vt nt Hinge 2007), millest publikatsioonid seni aga puuduvad.

Tõlgete avaldamine

Nagu noore teoloogi, esseisti ja luuletajana, sai Masing ka tõlkijana tuntuks 1930. aastatel, mil ilmus mitu tähelepanuväärset tõlget: Tagore proosaluulekogu, millest ilmus veel enne Nõukogude okupatsiooni algust ka kordustrükk (vt Tagore 1940), Vana Testamendi luuleosad jm, kuid poliitilise olukorra muutudes katkes tema senine tegevus järsult. Nõukogude okupatsiooni algus 1940. aastal tähendas Masingule kui teoloogile täielikku muutust senises elus, ühiskonnaelust väljatõrjumist ja sattumist uue võimu silmis ebasoosingusse: ta kaotas töö Tartu Ülikooli teoloogiaprofessorina, doktorikraad jäi kaitsmata, tema esseistikat, artikleid, ilukirjanduslikku loomingut ega tõlkeid ei avaldatud. Poliitikast eemalseisjana ei pidanud Masing siiski kannatama otseste repressioonide all, vaid jäi n-ö sisepagulaseks. 1940. aasta poliitiliste sündmuste taustal avaneb Masingu biograafias väga erandlik tõkelooline fakt – Nõukogude okupatsiooni tingimustes tõenäoliselt sunniti Masingut tõlkima ajakirjale Viisnurk uuele võimule ideoloogiliselt sobivaid luuletusi. Tõlgitud autorid on P. Haini (1940), Pavlo Tõtšina (1940), Avetik Isaakjan (1941), Muhamed Rakhimi (1941) ja Alekper Sabir (1941). Kõnekas ja repressiivsele olukorrale viitav on asjaolu, et need on ainsad Masingu tõlked, mis on avaldatud pseudonüümi Meeme Murang all (vt Sepp 2010: 25–26).

Saksa okupatsiooni ajal (1941–1944) ei avaldatud ühtegi Masingu luuletõlget, kuid ta kirjutas, peamiselt Postimehes, artiklite seeria erinevatest usunditest ja kultuuridest, mille vastu ta sel ajal huvi tundis ja millest tõlkis, näiteks India filosoofiast, Tagorest, jaapani luulest. Pärast Nõukogude vägede sissetungi ja Nõukogude okupatsiooni jätkumist Eestis alates 1944. aastast ei avaldatud Masingu tõlgetest (ega muust loomingust) kuni

⁶ „Eha Tuulemaale 8. jõulukuu päevaks 1944 mõeldes, et olen Olivier de Magny ja Louise ei anna enam andeks kunagi” (Labé 2007).

1950. aastate keskpaigani ühtegi teksti, erandiks vaid koolilugemikus leiduv tõlkekatkend „Iliasesst”, mis on ainus Eestis stalinismi perioodil ilmunud Masingu tõlge. Masingu ega ka teiste tõlkijate nimesid ei ole raamatus mainitud; ka sissejuhatus ja kommentaarid on kirjutatud vastavalt ajastu retoorikale, viidetega Marxile, Engelsile, Stalinile jne (vt Eichenholz, Galitski 1951).

Kõige suuremat kvantitatiivset erinevust tõlkimise ja avaldamise vahel on Masingu tõlke loos märgata just 1940. aastatel – tõlkimine oli võimalus tegeleda meelepärasega, ümbritsevast tegelikkusest eemalduda. Sisepagulase staatus ja sellest tulenevalt näiteks raamatute kättesaadavuse probleem on ka üks põhjusi, miks Masingu selleaegsed tõlked on ebaühtlase tasemega, mõned neist kaudtõlked (nt haikud ja tankad, Tagore „Hinge sosistused”). Need polnud mõeldudki avaldamiseks, vaid tõlgitud enese jaoks, sageli pühendatud lähedastele pereliikmetele ja mõttekaaslastele: abikaasa Ehale, õde Agnesele, õemes Evald Saagile, samuti Jaan Kiivitile, Leo Anveltile, Gustav Suitsule jmt.

Masingu luuletõlgete levimise eest hakati hoolt kandma paguluses. Esimesena avaldas kirjastus Orto Torontos Masingu Tagore-tõlgete kordustrukke. 1950. aastatel ilmus „Laulupalvelus. Gitandžali” koos Masingu saatesõna kordustrukiga ning „Aednik” (Tagore 1953; 1956⁷), mõlemad kirjastuse eriväljaandena kirjastuse liikmetele jõulukungiks, nagu võib lugeda raamatute tiitellehtedelt. Masingu teoste, sealhulgas tõlgete avaldamisel oli suur roll Vello Salol, ennekõike tänu tema asutatud Maarjamaa kirjastuse tegevusele – näiteks avaldati Maarjamaa kirjastusel Tagore proosaluulekogu „Puuviljapõim” (Tagore 1977). Salo toimetatud eesti katoliiklaste väljaandes Maarjamaa ilmus Masingu tõlgitud „Taaveti laul” (Taaveti 1973: 40). Salo otsustas uuesti välja anda ka Suure Piibli, mille tõlge talle väga meeldis (Paul 1999: 702) – see ilmus 1972. aastal Torontos⁸. „Paremate eeldustega piibli tõlkijat oleks raske leida,” on Salo Masingu kohta märkinud (Kepp 2010: 464).

1960. aastatest alates, poliitiliselt mõnevõrra vabamas õhkkonnas, hakati Masingu tõlkeid jälle vähehaaval avaldama ka kodumaal. Kõige enam sai Masing avaldamisõigust antoloogiates ja õppekirjanduseks mõeldud publikatsioonides: näiteks ilmus Tagore luuletusi Masingu tõlkes kõrgkoolidele mõeldud maailmakirjanduse antoloogias „XIX–XX sajandi väliskirjanikke. III. Valik luulet” (vt Althoa, Kaljuvee 1962: 57–59)⁹, erinevate autorite luule ja värssdraamade tõlkeid kreeka, rooma ja renessansi kirjanduse antoloogiates, samuti „Väliskirjanduse lugemikus keskkoolile”, milles ilmusid mõned juba varem antoloogiates

7 1936. ja 1940. aasta Tagore väljaannete kordustrukid.

8 Kordustruk ilmus 1989. aastal Soomes.

9 Kordustrukid 1964, 1969.

avaldatud tõlked (vt Ojamaa 1976: 48–53, 170–171, 248–249).¹⁰ 1969. aastal ilmusid ka juba nimetatud katkendid „Ülemlaulust” ja „Ossiani poeemidest” ajakirjas Noorus ning „Vetâla kaksikümmed viis juttu”, 1970. aastail Tagore proosaluulekogude toimetatud uustrükid (Tagore 1974, 1976). 1980. aastate poliitilise vabanemise eel, kuigi juba postuumsest, avaldati EELK toimetiste sarjas „Pärlilaul” ja „Manilaste laule” (vt Pärlilaul 1986, Manilaste 1986).

Alates 1980. aastate lõpust, Eesti poliitilise vabanemise käigus ja Masingu avaliku taasavastamise ajal hakati ka tema luuletõlkeid üha rohkem avaldama. Neist tähelepanuväärseimad on Bashô haikude ning Labé elegeiate ja sonettide tõlked ajakirjas Akadeemia (vt Bashô 1989, Labé 1993a, Labé 1993b). Praeguseks on valimik Masingu haiku- ja tankatõlgetest ning Labé luule („Haikud” ja „Tankad” 1997, Labé „Sonetid ja elegeiad” 2007), samuti Tagore proosaluuletuste tõlked („Gitandžali. Aednik. Puuvilja kogum”, vt Tagore 2006)¹¹ Ilmamaa kirjastusel ka raamatutena ilmunud. Johannes Esto Ühing on lugejateni toonud „Pärlilaulu” ja „Manilaste laulude” uued kommenteeritud väljaanded (Pärlilaul 2006, Manilaste 2006).

Luuletõlgete juurde kirjutatud kommentaaridest ja saatesõnadest ilmusid Masingu eluajal vaid üksikud: 1930. aastatel paar poleemilist seisukohavõttu piiblitõlke küsimuses ning Tagore kogumiku eessõna, Saksa okupatsiooni ajal mõned artiklid ajakirjanduses, 1969. aastal saatesõnad „Vetâla...”, „Ülemlaulu” ja „Ossiani poeemide” juurde. Ilmamaa kirjastusel on nüüdseks lisaks uustrükkidele ilmunud ka seni avaldamata saatesõnu ja tutvustusi, näiteks põhjalik kommentaar Aš-Šanfara kassiida tõlkele (Masing 1993: 367 ja 374–388) ja ’Umar-i-Khajjâmi tutvustus (sammas, 459–469). Masingu luuletõlkeid on ilmunud ka uuemates antoloogiates: „Lugalbandalaul” „Muinasaja kirjanduse antoloogias” (vt Annus 2005: 32–47), Lucretiuse „Asjade loomusest” „Rooma kirjanduse antoloogias” (vt Kolk 2009: 217–224) ning suurem osa 1964. aasta antoloogias avaldatud tõlkeid uues „Vanakreeka kirjanduse antoloogias” (vt Päll 2006: 111–112, 114–119, 121–123, 371–375). Mitmeid Masingu tõlkeid (näiteks Vana Testamendi luuleosad, Tagore proosaluule) leidub ka 1993. aastal ilmunud „Maailmakirjanduse lugemikus keskkoolile” (vt Talvet, Mäll, Torop, Unt 1993: 12–25, 546–548).

Nii mõnigi luuletõlge avaldati esmakordselt aastakümneid pärast tõlke valmimist. Mõned näited: „Lugalbandalaulu” tõlkimisest möödus ligi 30 aastat, Labé sonettide ja elegeiate avaldamiseni jõuti umbes 40 aastat hiljem, jaapani haikude ja tankade, samuti Aš-Šanfara ning ’Umar-i-Khajjâmi tõlked ja tõlgendused ilmusid trükkis peaaegu pool sajandit hiljem, Tagore „Hinge sosistused” koguni 60 aastat pärast tõlke valmimist.

¹⁰ Kordustrükid 1982, 1986.

¹¹ 1977. aastal ilmus „Puuvilja kogum” Maarjamaa kirjastuse väljaandel pealkirjaga „Puuviljapõim”.

Tõlgete retseptsioon

Masingu luuletõlgete avalik retseptsioon oli tema eluajal väga vähene. See algas 1930. aastate keskpaiku, kui ajakirjanduses peeti vaidlusi piiblitõlke küsimuste üle ning kui ilmus ka teadaolevalt esimene ning kuni 1960. aastateni ainus Masingu luuletõlget käsitlev retsensioon Eduard Hubeliilt (1936: 7). See arvustus on oluline ka Masingu Tagore-tõlkeloos, jäädes ainsaks kriitiliseks, paraku ka üldsõnaliseks vaateks Masingu tõlkele. Hubel kiidab selles Tagore luule rikastavat mõju eesti kirjandusele, Masingu tõlke osas on aga väheütlev ja veidi kahtlevgi (samas). Nõukogude okupatsiooni alguseks 1940. aastatel oli Masingu looming, ka tõlgete kriitika seega alles n-õ kujunemisjärgus, kuid muutunud situatsioonis ei saanud retseptsioon samas suunas jätkuda ning samuti „olid nihkesse läinud ka varasemad arvamused ja väärtushinnangud” (Kuusk 2002: 387).

Pärast pikka avaldamissulgu ja sellega koos ka kriitika vaikimist ilmusid üksikud luuletõlkeid puudutavad retsensioonid 1960. aastate teisel poolel ja 1970. aastal, mis langes ajaliselt kokku Masingu luule esmakordse avaliku tutvustamisega Nõukogude Eestis (Sang 1969).¹² Sel ajal oli Masing tõlkijana tuntum kui luuletajana – sarnaselt mitme teise luuletajast tõlkijaga, kelle luulelooming maha vaikiti. Masingu tõlgete vähesed ilmunud tutvustused-arvustused on tunnustavad: ajakirjas Noorus on toimetuse anonüümses tutvustuses nimetatud Masingu „Ülemlaulu” tõlget „teaduslikult eksaktseks” (vt Masing 1969b: 53). Vanakreeka tõlkeid hindab ainulaadseteks ja vaimustavateks Ivar Ivask, kelle meelest on need isegi sõnameisterlikumad kui Masingu enese luule (Ivask 1967: 56). Haljand Udam kirjutab „Vetâla...” tõlke retsensioonis: „U. Masing [---] on näinud vaeva säilitamiseks tõlkes lisaks sisule ka originaali mitmekesist värsistruktuuri, sõnavaralist plastilisust ja häälikulisi meloodiaid ning sümbolilikeid” (Udam 1969: 1910). „Vetâla...” jmt tõlke puhul on esile tõstetud seda, et Masing on olnud teerajajaks vastavast keelest või kultuurist tõlkimise traditsiooni puudumise tõttu: Udam kiitis tõlkijate suurt tööd eelneva tõlketraditsiooni puududes (Udam 1969: 1910), Jaan Puhvel nimetas teost „pioneeritööks ka rahvusvahelises ulatuses” (Puhvel 1970: 83).

1980. aastate lõpust alates hakkas suurenema ka Masingu tõlgete avalik retseptsioon. Arvustuste ja põhjalikumate käsitluste seisukohad ei ole Masingu tõlgete osas ühel meelel ning on kohati lausa vastukäivad. Leidub nii üliliitvaid arvamusi kui ka üsna kriitilisi seisukohti. Kui Kalle Kasemaa nimetab Aš-Šanfara laulu tõlget „eesti tõlkekunsti tõeliseks meistriteoseks” (Kasemaa 1995: 725) ja Haljand Udam peab nii Aš-Šanfara kui ka

¹² Masingu käsikirjade paljundamise ja käest kätte ringlemisega seotud nõukogudeaegse varjatud retseptsiooni vaatlus väärriks iseseisvat monograafilist uurimust, kuid seni see puudub. Praegu ainukene asjakohane teemakäsitlus leidub dokumentaalfilmis „Masingu maastikud” III. Režissöör ja stsenaarist Vallo Kepp. Estinfilm 2007. DVD „Masingu maastikud” I–III, 2009 (vt Kepp 2009, 2010).

'Umar-i-Khadjāmi tõlkeid täiuslikeks (Udam 2010: 140), siis kriitilisemad käsitlused pärinevad Kristiina Rossilt, Rein Raualt ja Jaanus Valgult. Rossi arvates on Suure Piibli luuleosi raske seostada pühakirjaga: „Tänu ülimalt individuaalsele keeleuususel tekib lugedes esmane seos just Uku Masingu isiksusega ja alles sealtkaudu tajume loetavat kui piiblit” (Ross 1989: 58). Kuigi Ross tunnistab Masingu keskendumist sõnale, selle etümoloogiale ja sellega kaasnevat tõlkimise täpsust, ei pea ta seda heaks tõlkestiiliks: „Stilistilise adekvaatsuse aspektist on Masingu tõlge hea Masingu enda jaoks” (Ross 1988: 674). 1997. aastal, haiku- ja tankatõlgete ilmumise järel kirjutatud arvustuses hindab Raud Masingu tõlkeid selle poolest, et kaudtõlkena indoeuroopa keelte vahendusel on need palju paremad, kui eeldada võinuks, ning tõlkija on „luuletajana intuiitiivselt tihti ära tabanud nii mõnegi originaalis esinenud nüansivarjundi” (Raud 1997: 7). Samas leiab ta, et tõlkijal on nii tugev oma stiil, et tõlkes kaovad erinevused eri ajajärgude stiilide vahel: „[---] kõik tekstid on kõigepealt Masingu, siis alles autorite omad” (samas), olles samal seisukohal Rossiga, kes, nagu eespool näidatud, ütleb piibli värsiosade tõlke kohta, et „[---] see on pigem Uku Masingu luule kui Vana Testament” (Ross 1989: 58). Jaapani luule tõlgete puhul mõõnab Masingu haiku- ja tankaraamatute koostaja Jaanus Valk, et „[---] Masing ei olnud, ei saanudki olla ka tava jätkaja sel lihtsal põhjusel, et varem ei oldud jaapani luulet maakeelses tõlgitud. Jaapani luulevormidest oli eestlastel tollal ülepää küllaltki hägune ja erapoolik pilt [---]”; eespool ütleb ta otsesõnu: „Küllap Masing eeldanuks endalt suuremat hulka teadmisi ja keeleoskust, kui oleks soovinud olla teedrajavaks, põhjanevaks oma töödes.” (Valk 1997: 119–120.)

Rossi ja Raua tõlkepõhimõtted on Masingu omadest strateegiliselt erinevad. Masing rõhutabki mitmete luuletõlgete (Aš-Šanfara kassiida, „Ülemlaulu” jmt) saatesõnades ja kommentaarides vajadust kasutada vähemtuntud, arhailisi sõnu, sest tema arvates ei saa nende tekstide puhul tarvitada igapäevaselt kõneldavat keelt (vt nt Masing 1993: 367–388, 1969b: 54). Sellele Masingu tõlkepõhimõttele on tähelepanu juhtinud ka Hando Runnel oma järelsõnas Tagore raamatule (vt Runnel 2006: 413–414) ning Amar Annus „Lugalbandalaulu” tõlke kommentaaris, mainides Masingu tõlke sõnasõnalisust ja algkeele struktuuride imiteerimist (Annus 2005: 302). Samuti on seda märkinud Hasso Krull tõlkeluule ajakirjas Ninniku ilmunud „Vetâla...” värsitõlke saatesõnas: „Uku Masingu tõlked pole ehk alati niisama omapärased kui tema originaalne luule, kuid siiski paistavad need silma jõulise süntaksi, tavatute neologismide ja haruldaste sõnade rohkuse poolest” (Krull 2008).

Masingu õpilane Toomas Paul ütleb: „Masingu tõlked on [---] niisama kontroverssed nagu kõik tema tehtu” (Paul 1998: 98). Ta nõustub väidetega (vt nt Vene 1996: 13, Ross 1989), et Masingu (tõlgete) keel, veelgi enam aga tema tõlkimise seisukohad vastanduvad praegu kehtivatele. Paul ütleb, et Masingu jaoks ei tähenda adekvaatne tõlge sõnasõnalisust, vaid korrektsust, algteksti ilmsete stiilierinevuste säilitamist, tõlke maksimaalset originaalile vastavuse taotlust (Paul 2010: 35–37). „Taipamise kontekst on viimselt kongeniaalsus,” tõdeb ta lõpetuseks piiblitõlke küsimuses (samas, 43).

Mõnede Masingu luuletõlgetega seoses on tagasivaatena kirjutatud nende varjatud mõjust omaaegsele eesti luulele. Nii näiteks võib Masingu jaapani luule huvi seostada haikude kirjutamise hoogustumisega 1960. aastatel. Kirjas Mart Mägrale (9. mail 1977) ütleb Masing: „Kaudselt ja osalt ehk olen 60. aastate haikuvohamises syydi. Olin tollal „modernidele” popi poole luuletaja, haikudest vist rääkisin mitmele [---].” (Masing 1989: 1000.) Jaapani luule huvi – Masingu arvates nimelt huvi ja mitte otseselt haikude tõlked (samas) – avaldas mõju mitmele 1960. aastate noore põlvkonna luuletajale, kuigi Jaanus Valk peab võimalikuks ka just tõlgete mõju Viivi Luige ja Jaan Kaplinski luulele „[---] teatud vaatenurga või varjundi lisamisel, kahekõnegi tekitamisel [---]” (Valk 1997: 120). Seda mõonab ka Thomas Salumets: „Võib teatud kindlusega väita, et just selline olemisviis, mida näitlikustab Bashō haiku tõlgendus Masingu poolt, kajas noores Kaplinskis sügavalt vastu. See iseloomustab selgesti ka küpset Kaplinskit [---].” (Salumets 2010: 39.) Külliki Kuusk on kindlamgi Masingu Jaapani-huvi mõjus Viivi Luigele: „Viivi Luige teise, 1966. aastal ilmunud luuleraamatu „Taevaste tuul” palge kujundasid Masingu käest saadud jaapani luule antoloogia [---] ja Masingu enda haiku- ja tankatõlgete lugemine [---]” (Kuusk 2007: 136).

Haikude kirjutamisest laiemagi mõjuga on olnud Masingu Tagore proosaluule tõlked, mis jõudsid veel enne Nõukogude okupatsiooni algust aidata kaasa Tagore populaarsuse suurenemisele Eestis. Seda näitab ka tõlke kordustrüki ilmumine juba 1940. aastal, samuti Masingu tagasivaade 1944. aastal Tagorest kirjutatud artiklis: „Ma aga ei teadnud arvata, et saan teise elevuslaine tekitajaks [---]” (Masing 2006: 9). Ain Kaalep on kirjutanud oma põlvkonna Tagore-huvi kohta eessõnas 1974. aastal ilmunud „Aednikule”: „Võin igatahes öelda oma sugupõlvest, s.t. inimestest, kelle vaimne kujunemine toimus sõja lõpp- ja järel-aastail, et Rabindranath Tagore on meile olnud väga tähtis; kindlasti on väga ja väga paljud meist teda tähelepanelikult lugenud, ära kirjutanud ja pähe õppinud” (Kaalep 1974: 6). Nii Masingu Tagore-tõlkeid kui ka tema enda vabavärsilist luulet on seostatud vabavärsi taas-elustumisega 1960. aastatel. Kaalep märgib, et „koos Tuglase miniatuuride ja Baudelaire'i proosaluuletustega on just Tagore lüürika eestindused olnud tähtsaks ettevalmistuseks vabavärsi uuele elustumisele eesti luule viimaseil aastakümneil” (samas). Loomingu Raamatukogu väljaannetena avaldatud „Aedniku” ja „Gitandžali” uustrukid (1974. ja 1976. aastal) kujunesid kaasajas mõjukaimateks Masingult ilmunud tõlgeteks. Nende raamatute mõju ei ilmne ametlikust retseptioonist, mida kaasajal praktiliselt ei olnudki, vaid aastaid hiljem kirjutatud meenutustest (vt nt Kareva 2008, Naaber 2009). Aastatel 2006 ja 2008 Uku Masingu Kolleegiumi ja Ilmamaa kirjastuse koostöös välja antud Tagore raamatud (Tagore 2006 ja 2008) on loogiliseks jätkuks Masingu teoste ja tõlgete avaldamise reas, põhjustamata siiski enam niisugust elevust kui 1930. või 1970. aastatel. Tagore Eestis ilmunud proosaluuleraamatute põhjal võib jälgida tõlke funktsiooni muutumist ajas: 1936. aasta tõlke puhul oli keskmes Tagore kui autor, kes oli sel ajal nii oma kodumaal kui ka Euroopas ja Ameerikas väga tunnustatud, 1970. aastate tõlkes kerkis esile Tagore tekst –

religioosse ja maie armastuse sõnum poeetilises proosaluule vormis – ja 2006. aasta väljaande puhul on keskmes pigem Masing kui Tagore tõlkija.

Lõpetuseks

Masingu jaoks oli tõlkimine tema loominguga ja teadustööga läbinisti seotud, mitte nendest eraldi seisev. Masing tõlkis pidevalt: ka aastatest, mil tema kirjutatud-tõlgitud ei avaldatud, on järele jäänud hulk tõlkekäsikirju, millest paljud avaldati aastakümneid hiljem. Masingu kui tõlkija puhul on ühendatud nii teadlane (teoloog ja filoloog) kui ka luuletaja, mis on tõlkimise puhul harvaesinev võimalus täpseks, aga samas ka vabaks ja loovaks keelekasutuseks.

Tõlgitud tekstides ja Masingu tegevuses nende tekstide eesti keelde vahendajana peegelduvad samad pürgimused, mida võib leida kogu tema loomingus: inimese püüdlused jumala poole, tunnetuse piiride avardamine, igatsus (unustatud) tõeluse järele. Ilmar Vene on Masingu usu ja huvide kohta kirjutanud: „[---] ta oli kahekümneenda sajandi teoloog, see tähendab inimene, kes uskudes taevariiki ühtlasi ei usu, et selle kohta midagi lähemalt saaks teada juba siinpoolsuses. Oli ju jumalasõna teatavaks saanud inimeste kaudu, mistõttu teda täielikult usaldada sai eelkõige kunagise inimühiskonna kajastajana. [---] Sellest johtub Uku Masingu imeline valmidus tegelda kõigilt rahvalt pärineva kirjasõnaga [---].” (Vene 2001: 114.)

Masingule oli iga uue keele õppimine, selles lugemine, sellest tõlkimine iga kord ka uue maailma avastamine. Essee „Ärkamine keeltele” (1974) kirjutab ta, et keeli õppides „meel paratamatult avanes ja mõistus vabanes. [---] Sest siit järgnes [---], et iga keelkond on ühtlasi meelkond, tähendab, et iga keelkonna mõtlemisviis, selle reaalsus erineb alati mõneti teiste omadest.” (Masing 1998: 364.) Mitte ainult luule tõlkimise, vaid kogu tõlketevõimega on Masing andnud teeviidad erinevate maailmanägemisviiside juurde. Kui tema tõlgete stiilitasandite valikusse võib suhtuda mitmeti, siis nende keelelist rikkust, oskust sõnasse süveneda ning erinevaid kultuure tundvat eruditsiooni jääb üle vaid imetleda. Masingu intellektuaalne haare ja keelteoskus on teinud meile emakeeles kättesaadavaks ka maailmakultuuri haruldasemaid tekste, mis on Masingu kui tõlkija üks tänuväärsemaid panuseid eesti kultuurilukku.

Kirjandus

Altoa, Villem, Liidia Kaljuvee (koost) 1962. XIX–XX sajandi väliskirjanikke. 3. vihik. Valik luulet. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.

Altoa, Villem (koost) 1984. Renessansi kirjanduse antoloogia. Toim A. Kurtna, H. Rajamets. Tallinn: Eesti Raamat.

Annus, Amar (koost) 2005. Muinasaja kirjanduse antoloogia. Tallinn: Varrak.

- Audova, Peep** 2010. Uku Masing kui tõlkija, kirjanik ja mõtleja. – Põlvest põlve. Pühendusteos Uku Masingu 100. sünniaastapäeva puhul. Koost H. Runnel, U. Nõmmik. Tartu: Ilmamaa, lk 107–122.
- Bashô, Matsuo** 1989. Haikusid. Tlk U. Masing. – Akadeemia, nr 5, lk 1003–1005.
- Eichenholz, Mark, Lev Galitski** (koost) 1951. Välismaine kirjandus. Ligemik keskkooli vanemaile klassidele. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Folksongs** 1985 = Folksongs and legends. Transl. U. Masing. Kristjan Raud ja rahvaluule / Kristjan Raud and Folklore. Koost L. Viiroja, O. Kõiva. Tallinn: Kunst, lk [22–31]. [Reproduktsioonide mapp.]
- Haikud** 1997. = Haikud. Jaapani luulet Uku Masingu tõlkes. Tartu: Ilmamaa.
- Haini, P.** 1940. Kolhoositar Manjušanj. Tlk Meeme Murang [Uku Masing]. – Viisnurk, nr 4 (november), lk 397–398.
- H[ubel], Ed[uard]** 1936. Valgust idast ja läänest. – Uus Eesti, 16. dets.
- Isaakjan, Avetik** 1941. Z'aro laul. Emba õrnalt mind... Tlk Meeme Murang [Uku Masing]. – Viisnurk, nr 3 (märts), lk 201–202.
- Ivask, Ivar** 1967. Euroopaliku Eesti teostusi sõjajärgses kirjanduses kodumaal (A. Annisti, B. Alveri, U. Masingu ja A. Sanga loomingust). – Mana, nr 32, lk 49–64.
- Kaalep, Ain, Ülo Torpats** (toim) 1964. Kreeka kirjanduse antoloogia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Kaalep, Ain** 1974. Kooskõlaline Tagore. – Rabindranath Tagore. Aednik. Loomingu Raamatukogu, nr 45/46, Tallinn: Perioodika, lk 5–12.
- Kareva, Doris** 2008. Rabindranath Tagore „Hinge sosistused”. – Eesti Ekspress, Areen, 11. aprill.
- Kasemaa, Kalle** 1995. Uku Masing semitistina. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 721–732.
- Kepp, Vallo** 2010. Uku Masingu maastikud. Isikuloolise filmitriloogia käsikiri. (Dokumentaalfilm „Uku Masingu maastikud” I–III. Stsenarist ja režissöör-operaator: Vallo Kepp. Estinifilm, 2000–2006). – Inimesepoeg valgel laeval. Uku Masing 100. Koost A. Merilai. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu Ülikool, lk 489–512.
- Kolk, Kaspar** (koost) 2009. Rooma kirjanduse antoloogia. Tallinn: Varrak.
- Kuusik** 2002 = Külliki Vulf, Eesti kirjanduskriitika kõnelused Uku Masinguga. Monoloog või dialoog? – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 385–400.
- Kuusik, Külliki** 2007. Viiv: 1963–1973. Viivi Luige luule jaapanlikkus. – Looming – olemise kehtestamine: Viivi Luik. Toim A. Merilai. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 133–154.
- Labé, Louise** 1993a. Eleegiad. Tlk U. Masing. – Akadeemia, nr 3, lk 522–534.
- Labé, Louise** 1993b. Sonetid. Tlk U. Masing. – Akadeemia, nr 4, lk 755–767.
- Labé, Louise** 2007. Eleegiad ja sonetid Uku Masingu tõlkes. Toim M.-L. Tammiste. Tartu: Ilmamaa.
- Manilaste** 1986. = Manilaste laule. Tlk U. Masing. – *Studia ecclesiastica orientalia*. (EELK Usuteaduse Instituudi Toimetised II). Tallinn, lk 164–208. [Rotaprint.]
- Manilaste** 2006. = Manilaste laule. Tlk U. Masing. Tartu: Johannes Esto Ühing.
- Masing** 1935 = Hugo Masing, Kuidas elatakse Tigres. Ebausul pole piire. – Uus Sõna, 4. nov.
- Masing** 1936 = Hugo Masing, Eessõna. – Rabindranath Tagore. Gitandžali. Aednik. („Nobeli laureaadiid”). Tlk Hugo Masing. Tartu: Loodus, lk 5–16.
- Masing, Uku** 1969a. James Macpherson. Ossiani poeemid. Selma laulud. (Katkend). („Lüürika aastatuhanded”). – Noorus, nr 11, lk 62–64.
- Masing, Uku** 1969b. Ülemlaul. („Lüürika aastatuhanded”). – Noorus, nr 1, lk 53–54.

- Masing, Uku** 1989. Kaks kirja haikude asjus. – Akadeemia, nr 5, lk 999–1002.
- Masing, Uku** 1993. Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt. Koost H. Runnel, toim L. Krikmann. Tartu: Ilmamaa.
- Masing, Uku** 1997. Jaapani luulest. – Tankad. Jaapani luulet Uku Masingu tõlkes. Tartu: Ilmamaa, lk 107–119.
- Masing, Uku** 1998. Meil on lootust. Koost H. Runnel, U. Tõnisson. Tartu: Ilmamaa.
- Masing, Uku** 2003. Luule IV. Koost E. Masing, H. Runnel. Tartu: Ilmamaa.
- Masing, Uku** 2004a. Luule V. Koost E. Masing, H. Runnel. Tartu: Ilmamaa.
- Masing, Uku** 2004b. Polüneesia usund. Toim T. Pruuli, K. Ligi. Tartu: Ilmamaa.
- Masing, Uku** 2006. Rabindranath Tagore. – Rabindranath Tagore. Gitandžali. Aednik. Puuvilja kogum. Tlk U. Masing. Tartu: Ilmamaa, lk 5–15.
- Naaber, Enda** 2009. Stella Noa 11 Tagore tõlkeramatut. – Sirp, 8. mai.
- Ojamaa, Ott** (koost) 1976. Väliskirjanduse lugemik keskkoolile. Tallinn: Valgus.
- Paul, Toomas** 1998. Uku Masing ja eesti piiblitõlge. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 86–99, nr 3, lk 173–187.
- Paul, Toomas** 1999. Eesti piiblitõlke ajalugu. Esimestest katsetest kuni 1999. aastani. Tallinn: Emakeele Selts.
- Paul, Toomas** 2010. Uku Masing ja Piibli tõlkimine. – Inimesepoeg valgel laeval. Uku Masing 100. Koost A. Merilai. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu Ülikool, lk 27–47.
- Piibel** 1938–1940 = Jumala Püha Sõna Suur Piibel: välja antud eestikeelse piibli 200. aasta juubeli tähistamiseks. Tartu-Tallinn: Loodus.
- Puhvel, Jaan** 1970. Korjuse kõnetorust. – Mana, nr 37, lk 83–85.
- Päll, Jaanika** (koost) 2006. Vanakreeka kirjanduse antoloogia. Tallinn: Varrak.
- Pärlilaul** 1986 = Pärlilaul. Syyria keelest tõlkinud Uku Masing. – *Studia ecclesiastica orientalia*. (EELK Usuteaduse Instituudi Toimetised II). Tallinn, lk 16–21. [Rotaprint.]
- Pärlilaul** 2006 = Pärlilaul. Tlk U. Masing. Tartu: Johannes Esto Ühingu.
- Rakhimi, M[uhamed]** 1941. Noorus. Tlk Meeme Murang [Uku Masing]. – Viisnurk, nr 4 (aprill), lk 318.
- Raud, Rein** 1997. Luuletaja Jaapan. – Sirp, 10. okt.
- Ross, Kristiina** 1988. Joonast ja valaskalast. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 577–584, nr 11, lk 665–675.
- Ross, Kristiina** 1989. Ühest piibli tõlkimise võimalusest. – Vikerkaar, nr 12, lk 58–64.
- R[unnel], H[ando]** 2006. Koostajalt. – Rabindranath Tagore. Gitandžali. Aednik. Puuvilja kogum. Uku Masingu tõlkes. Koost H. Runnel, toim S. Omblar. Tartu: Ilmamaa, lk 413–414.
- Saag, Evald** 1939. Madu elurohu omanikuna Vanas Idas ja meil. – Usuteadusline Ajakiri, nr 3/4, lk 92–121.
- Sabir, Alekper** 1941. Bakuu tööliste. Tlk Meeme Murang [Uku Masing]. – Viisnurk, nr 4 (aprill), lk 319–320.
- Salumets, Thomas** 2010. Jaan Kaplinski Uku Masing. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 37–44.
- S[ang], A[ugust]** 1969. Ühest varjujäänud luuletajast. – Looming, nr 8, lk 1275–1276.
- Sepp, Anneli** (koost) 2010. Uku Masing 100. Bibliograafia 1923–2009. Tartu: Ilmamaa.

- Taaveti** 1973. = Taaveti laul. (Katkend Piiblist.) Tlk U. Masing. – Maarjamaa. Eesti katoliiklaste ringkiri, nr 3, lk 40.
- Tagore, Rabindranath** 1936a. Gitandžali. Aednik. („Nobeli laureaadiid“). Tlk Hugo Masing. Tartu: Loodus.
- Tagore, Rabindranath** 1936b. Luuletused. Tlk Hugo Masing. – Eesti Noorus, nr 12, lk 395–396, 398.
- Tagore, Rabindranath** 1940. Gitandžali. Aednik. („Nobeli laureaadiid“). 2. tr. Tlk Hugo Masing. Tartu: Loodus.
- Tagore, Rabindranath** 1953. Laulupalvelus. Gitandžhali. Tlk Hugo Masing. Toronto: Orto.
- Tagore, Rabindranath** 1956. Aednik. Tlk Hugo Masing. Toronto: Orto.
- Tagore, Rabindranath** 1974. Aednik. Tlk U. Masing. – Loomingu Raamatukogu, nr 45/46. Tallinn: Perioodika.
- Tagore, Rabindranath** 1976. Gitandžali. Tlk U. Masing. – Loomingu Raamatukogu, nr 3/4. Tallinn: Perioodika.
- Tagore, Rabindranath** 1977. Puuviljapõim. Tlk U. Masing. Rooma: Maarjamaa.
- Tagore, Rabindranath** 2006. Gitandžali. Aednik. Puuvilja kogum. Uku Masingu tõlkes. Koost H. Runnel, toim S. Ombler. Tartu: Ilmamaa.
- Tagore, Rabindranath** 2008. Hinge sosistused. Tlk U. Masing. Tartu: Ilmamaa.
- Talvet, Jüri, Linnart Mäll, Peeter Torop, Jaan Unt** (koost) 1993. Maailmakirjanduse lugemik keskkoolile. Tallinn: Koolibri.
- Tankad** 1997. = Tankad. Jaapani luulet Uku Masingu tõlkes. Tartu: Ilmamaa.
- Torpats, Ülo** (toim) 1971. Rooma kirjanduse antoloogia. Tallinn: Eesti Raamat.
- Tõtšina, Pavlo** 1940. Esimene tutvus (Tšernigovis 1910. aastal). Tlk Meeme Murang [Uku Masing]. – Viisnurk, nr 5 (detsember), lk 499–503.
- Udam, H[aljand]** 1969. Tondijuttudest ja kultuuri silmapiirist. – Looming, nr 12, lk 1909–1911.
- Udam, Haljand** 2010. Masingu pärand ja orientalistika. – Põlvest põlve. Pühendusteos Uku Masingu 100. sünniaastapäeva puhul. Koost H. Runnel, U. Nõmmik. Tartu: Ilmamaa, lk 136–141.
- Valk, Jaanus** 1997. Järelsõna. – Haikud. Jaapani luulet Uku Masingu tõlkes. Tartu: Ilmamaa, lk 113–120.
- Vene, Ilmar** 1996. Vastandlikkuse vaevas. – Postimees, 3. veebr.
- Vene, Ilmar** 2001. Trotsija. Katse mõista Uku Masingut. Tartu: Ilmamaa.
- Vetäla** 1969. = Vetäla kakskümmend viis juttu. Tlk L. Mäll ja U. Masing (värsid); Saateks: Linnart Mäll; India luulekeelest: Uku Masing. Tallinn: Eesti Raamat.

Audiovisuaalsed ja audio allikad

- Hinge** 2007 = Hinge öine tiivalööök – Georg Trakl. Saate autor Lauri Sommer, toim L. Fjuk, T. Teder. Eesti Raadio: Tartu stuudio, 2007. (54:40). ERRi heliarhiiv ASCDR-7488.
- Kepp, Vallo** 2009. Uku Masingu maastikud: isikulooline filmitriloogia. Stsenarist ja režissöör-operaator Vallo Kepp, helilooja Rauno Remme, toimetaja ja helirežissöör Enn Säde, produtsent Mati Sepping. Tallinn: Estinifilm, 2009. 2 DVDd (202:40).

Veebiallikad

Krull 2008 = Hasso Krull, Saateks. – <http://www.eki.ee/ninniku/index2.php?n=9> (19.02.2012).
[Eestikeelse tõkeluule ajakiri Ninniku. November 2008 (9).]

Sarv 2012 = Mikk Sarv. – <http://mikksarv.blogspot.com/> (19.02.2012). [Blogi.]

Aile Tooming – Tallinna Ülikooli kultuuride uuringute eriala doktorant. Põhilisteks uurimissuundadeks on Uku Masingu luule meetrika ja värsisemantika ning Uku Masing kui tõlkija.

E-post: tooming@tlu.ee

Choices and possibilities: A survey of Uku Masing's poetry translations

Summary

This article gives a survey of the emblematic Estonian poet, theologian and scholar Uku Masing's (1909–1985) known poetry translations. The object is not a poetics of translation or an analysis of language, but an overview of the texts of poetry Masing translated: the time of publication, political influences on publishing, and the public reception or the lack of it. The focus is on the choices and interests of Masing as a translator, as well as the influence of society on which texts he translated.

Masing started translating in the 1920s; by the end of the 1930s, he was known both as a theologian and poet, as well as a translator. Just before the beginning of the Soviet regime, two very important translations by Masing were published: Rabindranath Tagore's *Gitanjali* and *The Gardener*, and a new translation of the Bible (Masing was one of three translators). In the Soviet era, Masing translated constantly from material that interested him and that was available to him (the poetry of Shanfara, Omar Khayyam, Matsuo Bashō, Louise Labé, Tagore et al.). As might be expected, from the standpoint of publication, the Stalinist period was Masing's least productive period as a translator: in Estonia only one excerpt was published in a school textbook and without the name of the translator; a few new editions of Tagore's prose poems were published in exile. From the 1960s on, as controls on society relaxed, Masing's name as a translator returned little by little to the public eye. At that time, Masing was in greater favour as a translator than he was as a poet; this was the case for many other translators who were also poets. In the 1960s, many different poetry translations by Masing appeared along with commentary by the translator; reviews were also published. The mid–1970s was also an influential period, when the new editions of Tagore's prose poetry collections *The Gardener* and *Gitanjali* appeared; the impact of these books persisted long after publication. The real "(re)discovering" and (re)publishing of Masing's works (among them translations) began some years after his death, in 1988 with the political liberation of Estonia, and continues to the present day.

We can distinguish between those translations that Masing carried out for his own interest (works by Tagore, Shanfara, Omar Khayyam, Matsuo Bashō, Louise Labé et al.) and those that were commissioned, such as contributions to anthologies (*Anthology of Greek Literature*, *Anthology of Roman Literature* and *Anthology of Renaissance Literature*). Through his translations, Masing was also searching for something reflected in his own poetry and discussed in his essays.

Masing translated poetry from English, German, French, Italian, Ancient Greek, Latin, Hebrew, Persian, Arabic, Sanskrit, Sumerian, Syrian, Coptic and Tigre. The list can perhaps be expanded by a few more entries. The cultures and eras that are the source of the translated texts also form a variegated and extensive tapestry, including ancient Sumer, the Old Testament world, the classical culture of antiquity, the Italian and French Renaissance, and Japanese, Persian and Arabic poetry. In the case of a number of translations, Masing was a trailblazer, since traditions of translation from the given languages and cultures

were lacking altogether in Estonia. As a translator, Masing represented the rare combination of scholar (theologian and linguist) and poet, which is the key to his meticulousness in translation, as well as his fluid and creative use of language.

Aile Tooming – doctoral student in cultural studies at Tallinn University. Her major areas of research are the metrics and verse semantics of Uku Masing’s poetry and Uku Masing as a translator.

E-mail: tooming@tlu.ee